

EL PRIMER MEMORIAL DE GREUGES DEL CATALANISME POLÍTIC:
L'AMBAIXADA DE LA DIPUTACIÓ DEL GENERAL
I DEL CONSELL DEL PRINCIPAT A JOAN II (1460-1461)

JAUME SOBREQUÉS I CALICÓ
Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM

L'objectiu d'aquest treball és explicar com, en produir-se la greu crisi política causada per la detenció, per part de Joan II, del seu fill Carles de Viana, les autoritats catalanes, des de la Diputació del General i el Consell del Principat, van produir un llenguatge reivindicatiu de signe nacionalista equiparable al que, segles més tard, serviria al catalanisme polític per reivindicar, enfront del poder central, la recuperació de la identitat catalana, i mostrar com el memorial que les autoritats catalanes van presentar a Joan II és el primer manifest del catalanisme polític de la història de Catalunya.

PARAULES CLAU

Guerra Civil (segle xv), príncep Carles de Viana, Diputació del General, nacionalisme.

ABSTRACT

The objective of this work is to explain that the serious political crisis caused by the detention of the prince Carles de Viana, ordered by his father, the king John II, produced on the part of the Catalan authorities, from the Generalitat and the Consell del Principat, a claiming language of nationalist sign, comparable to the one that, centuries later, it would be good to the political catalanism for claim the recovery of the Catalan identity in front of the central power. The work aims also to show as the brief that the Catalan authorities introduced to John II is the first manifest of the political catalanism.

KEY WORDS

Civil War (15th century), prince Carles de Viana (Charles of Aragon), Generalitat, nationalism.

I

En una acció sense precedents en la història del país, el dia 2 de desembre de 1460, a Lleida, on celebrava Corts als catalans, «III hores passades après del seny de l'Ave Maria»,¹ Joan II empresonava el seu fill i hereu de la Corona, el príncep Carles

1. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón* (fundada i dirigida per Pròsper de Bofarull i Mascaró), 17 v. (ed. 1847-1859), vol. xiv (ed. 1858): *Levantamiento y guerra en Cataluña en tiempo de Juan II*, p. 29, Barcelona. La citació que es fa d'aquesta font a partir d'ara és: ACA, *Colección de Documentos Inéditos*.

de Viana, «la qual presó tota aquella nit e lo sendemà, així per los convocats a la Cort, com encara per tots los pobles de Leyda, tant hòmens com dones e infants, se moch gran dol e grans plors e gemechs per tota aquella ciutat».²

Tres dies després, en la impossibilitat d'aconseguir l'alliberament del pres, la Cort ordenà als diputats del General de Catalunya residents a Barcelona que convoquessin a consell aquelles persones que consideressin convenient, «en manera per mijà de vosaltres e dels congregadors sian trobats tals remeys que concernesquen servey de Nostre Senyor Déu e del senyor rey e utilitat e repòs de la cosa pública e tranquil·tat de la persona del dit príncep».³

En pocs dies, els diputats aconseguiren mobilitzar la flor i nata de les personalitats més rellevants dels braços eclesiàstic, militar i reial. Reunida una autèntica Junta de Braços, amb caràcter assessor, integrada per disset membres del braç eclesiàstic, trenta-un del braç militar, i vint-i-quatre del braç reial, amb un total, doncs, de més de setanta persones, aquesta va aconsellar als diputats i oïdors que, d'una banda, designessin dotze ambaixadors prop del monarca, i, de l'altra, un consell assessor dels diputats; és el famós Consell del Principat, «en lo qual n'i haja de tots los estaments, segons és acostumat per consellar als dits diputats e oydors totes les coses qui.ls occorreran per los dits affers».⁴

L'ambaixada estava formada per gent de pes. Es tractava de fer pressió sobre el monarca i d'impressionar-lo, intentant aconseguir un ràpid final feliç d'aquell desagradable afer. La integraven l'arquebisbe de Tarragona; el bisbe de Barcelona; el prior de Tortosa, misser Joan Ferrando; misser Joan Pintor, canonge i ardiaca de Barcelona; el comte de Prades; Martí Guerau de Cruilles i Antoni Guillem de Montanyans, senyor de Púbol, cavallers ambdós; Francí de Sentmenat, donzell; Pere Des torrent, conseller de Barcelona; Fancí Sampsó, ciutadà de Girona; i Bernat Fivaller i Pere Joan de Santcliment, ciutadans de Barcelona. L'11 de desembre, els diputats decidiren incorporar a aquesta lluída ambaixada el bisbe de Vic, Francesc Galceran de Pinós, i misser Antoni Riquer, ciutadà de Lleida, que havien estat enviats al sobirà per la Cort reunida a aquesta ciutat,⁵ avançant-se a l'acció empresa per la Diputació del General.

Serien ells, i els nous membres que en els dies següents s'afegirien a l'ambaixada prop de Joan II, els qui, en més d'una ocasió, presentarien al rei, emprant un llenguatge que no tenia precedents en la vida política catalana, el primer i el més

2. La millor biografia general sobre el príncep Carles de Viana continua sent la de Georges DESDE- VISES DU DEZERT (1889), *Don Carlos d'Aragon, prince de Viane: Étude sur l'Espagne du nord au XVe siècle*, París, Armand Colin et Cie Éditeurs. Existeix una traducció castellana de Pascual Tamburri Biriain, editada el 1999 a Pamplona pel Govern de Navarra.

3. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 1-2.

4. En van formar part vint-i-set persones, nou per cada estament (ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 4).

5. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 15-17.

punyent i insistent memorial de greuges que mai els representants polítics de Catalunya hagin adreçat al seu monarca.

Coneixedor d'aquest nomenament, Joan II, des del castell d'Aitona, al Segrià, va manifestar la seva indignació pel fet que els diputats li enviessin una ambaixada tan nombrosa, «perquè no.ns par tal necessitat hi accórrega». Si volien suplicar-li alguna cosa, podien fer-ho «per mijà de una o dos persones, o almenys tres». ⁶ El rei considerava que la tramesa d'ambaixadors era un acte violent que l'enutjava, perquè «ningú no li pot tolre llibertat de castigar sos fills ni los de sa casa». ⁷

Les instruccions que s'emportaven els negociadors ⁸ començaven amb un plany que pretenia entendre l'endurit cor d'un monarca que havia comès un error greu i un acte de mal pare. Els diputats encarregaven als ambaixadors que manifestessin a Joan II «ab quanta dolor e comocions de ànimos és pervengut a notícia del Principat de Cathalunya la detenció feta per la sua majestat de la persona del il·lustríssimo príncep, son fill, la qual detenció ha donat e dóna tant gran congoxa e incredible als poblats en lo dit Principat que, ab copiositat alguna de paraules, prou splicar no.s poria». ⁹

Els ambaixadors havien de manifestar al rei que el seguirien on anés fins que la seva petició fos atesa, i que, en cas contrari, «hi iria altra embaxada, e après altra e altra fins que los vassalls seus sian stats merexedors aquesta gràcia de la sua clemència obtenir». ¹⁰ Eren les primeres amenaces que el monarca hauria de sentir, presagi d'altres de molt més amenaçadores que es produirien pocs dies després.

L'ús d'un llenguatge carregat de simbolisme nacional es va posar en marxa des del primer moment. El dia 12 de desembre, els diputats, en demanar als ambaixadors que proposessin al rei que lliurés la custòdia del príncep al Consell del Principat, ho expressaven així: «plagués a la dita majestat comanar la persona del dit senyor Príncep a la *terra*», és a dir a la representació més emblemàtica de la sobirania catalana, la Diputació del General. Els més alts dignataris del país van començar també aviat a fer-se portaveus de l'orgull que representava ser català i a expressar les virtuts d'aquests. Ho fan tot parlant de la «innata fidelitat dels *cathalans*», i de que, si el rei atén la petició del Consell del Principat, farà «gràcia als cathalans, qui de aquella són bé merexedors». ¹¹

Les instruccions més elaborades, que els diputats i el Consell van fer arribar als seus emissaris el 14 de desembre, ¹² expliciten el pensament polític de les autoritats catalanes i constitueixen la base del *memorial de greuges* que Catalunya adreçaria al

6. Carta del dia 11 de desembre (ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 25-26).

7. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 40.

8. Porten data de 10 de desembre (ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 8-14).

9. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 10.

10. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 12.

11. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 28.

12. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 42-49.

seu monarca. En primer lloc, els ambaixadors havien de manifestar a Joan II el «gran dolor e congoxa» que els havia produït l'afirmació reial que «nosaltres no haver pogut fer, ne degut, lo que fem, e que nostres enantaments són més comocions que embaxades, e altres paraules reprehensives en derogació del General e Principat de Cathalunya».

La resposta a aquesta acusació és tot un tractat de dret polític i constitucional català. Els diputats han nomenat una ambaixada i constituït un consell assessor complint un mandat parlamentari, però encara que «la Cort tal comissió feta no hagués, poguérem nosaltres, diputats, e deguérem, per provisió fahedora en cas de tan gran magnitud [...], convocar e congregar gran consell, e provehir, segons acustumat és. E de açò és la casa de la Diputació en notòria e continuada possessió».

El rei no tenia, doncs, cap dret a immiscir-se en els afers del General:

E de despesa o de qualsevol actes fets en la casa de la Diputació, la majestat del senyor rey, ab clemència sua parlant, no pot ne se'n deu entremtre, car la Cort de per si és aquella qui dóna facultat e pot despendre, e los diputats, en son cars, sens participi del dit senyor. E dels actes e cosas de la casa de la Diputació, sols la Cort pot examinar, dispondre e ordonar sens participi algú o intervenció del senyor rey.

Per si la doctrina política no quedés prou clara, els diputats, en una de les més contundents i brillants argumentacions constitucionals que registra la rica literatura política del segle XV català, sentencien:

E com no ignora la majestat del senyor rey, per actes en temps de la sua loctinència molt disputats e determenats, la preheminiència de la casa de la Diputació és tal que cognició real en res no admet. Pot convocar e congregar concells ab Cort o sens Cort, tota hora que és vist necessari e oportú, e pot despeses fer per ordinació de la Cort, e en altre forma en los casos ordonats, sens participi algú o sabuda reals.

Els diputats fan pujar el to:

E aquesta tal preheminiència e auctoritat és tant delicadament per los cathalans observada, que del contrari disputa alguna no consent.

És més, els ambaixadors faran palès al rei que els mèrits històrics del General els donarien dret a «molt major auctoritat e preheminiència vendicar», perquè «aquest General ha magnificada, excelsa e ampliada la Corona d'Aragó». Els ambaixadors recordaran al rei que «en la persona del senyor príncep, va molt e consisteix lo benefici públich e repòs de aquest Principat». El mandat és clar: aconseguir l'alliberament de Carles de Viana «ab molta constància e fermetat».

El Consell no acceptava tampoc que el rei digués que la dels diputats era una actitud de revolta, de commoció. En presentar el memorial a Joan II, els ambaixadors li

demanarien que «consemblants paraules, com és tractar-se ací comocios, usar no vulla», perquè «la innata fidelitat dels catalans no comporta tal forma de parlar».

Finalment, si Joan II no volia alliberar el príncep, insistirien que almenys el portés a Catalunya, ni que fos en condició de presoner. Hi seria ben custodiat, més que al castell de Miravet, on el volia tancar el rei, perquè el «Principat de Cathalunya [...] és inexpugnable castell e pus fort que.l de Miravet».

II

El dia 20 de desembre,¹³ el Consell del Principat va ampliar les instruccions donades als seus emissaris, que fins aleshores només havien aconseguit tenir un contacte molt superficial amb el monarca. L'objectiu era nodrir-los de nous arguments i de textos que els fossin útils a l'hora de presentar el memorial al rei. Els diputats començaven informant els seus missatgers de l'estat latent de revolta que hi havia al país per causa de la detenció del príncep, en un intent que el sobirà se sentís pressionat per la possible mobilització popular:

Vos certificam [escruien els diputats] que los pobles stan tan arremorats que, si no fos la representació nostra, ja no.s foren alguns grans inconvenients excusats. E contínuament aquest crit e rumor popular pren calor e creximent en loch de disminució e fredor.

El Consell del Principat fa una nova passa endavant. Els ambaixadors diran al rei que si bé fins aleshores havien seguit només el camí de pregar o suplicar la llibertat del príncep, en el cas que Joan II no la concedís «ha deliberat lo dit Principat demanar la liberació del dit senyor príncep per justícia». S'obria, doncs, un nou camí, que Catalunya estava disposada a transitar amb tota fermesa:

E si jamés, en aquesta pàtria, de molta virtut se ha usat per defensió de libertats, privilegis, constitucions e usatges, menys en aquest cas no se n'usarà, mas molt més e ab molta animositat, constància e virtut, ab tot major dificultat hi haja per ésser les coses [el príncep era a Aragó] fora lo Principat.

La defensa del dret català entrava en escena, com en segles més recents, i era emprada com a arma reivindicativa.

Les argumentacions jurídiques van omplir, a partir d'aquell moment, moltes pàgines de la documentació de l'època. La defensa del constitucionalisme català s'incorporava de ple a la negociació entre el Consell del Principat i el monarca, perquè «no pot lo senyor rey, [...] per causa civil o criminal, traure algú del Principat, per expressas constitucions e leys de la terra e per la sua majestat jurades». Es puja un graó

13. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 70-80.

més en l'escalada dialèctica. El *pactisme* entra en escena: «Les quals leys, en pacte deduhides ab la terra, fetas, no.s pot interpretar, glosar o stendre sens lo Principat, qui en fer observar aquella e altres ha sos remeys justs, deguts e pertinents [...]»

En virtut del dret català, Joan II estava obligat a restituir el príncep a Catalunya. Els legats catalans havien de recordar al monarca «lo sacrament prestat per observància de constitucions e libertats de la terra», perquè aquestes constitueixen la mateixa raó de ser de l'existència de Catalunya. L'argumentació que es fa servir no pot ser més punyent ni més radical:

[...] les quals [constitucions i drets del país] no entenem perdre per res, car, per aquestes libertats, és lo Principat de Catalunya en qual ésser e reputació, e.s perdudes aquellas, seria anichilat e a no res reduït.

Són paraules molt contundents aquestes que els ambaixadors havien de fer sentir al seu monarca. I afegien en to d'amenaça, els diputats, que, si al príncep li succeïa algun «inconvenient irreparable [...] sens dubte seguirien tants grans mals per tota aquesta terra, que seria cosa increïble».

Finalment, el Consell demanava als seus emissaris que negociessin amb els aragonesos, i amb els valencians si hi havia ambaixada d'aquest regne, un capteniment comú per tal d'aconseguir la llibertat de Carles.

El primer informe dels ambaixadors porta data de 30 de desembre.¹⁴ Comença explicant les continuades dilacions a què el rei els havia sotmès en els breus contactes que havien sostingut a Fraga, i, ja a Saragossa, els dies de Nadal i Sant Esteve. El cara a cara no havia tingut lloc fins al dilluns dia 29. Havia començat amb la relació feta per Joan II de les causes per les quals havia empresonat el seu fill. Feien referència a aspectes de la política navarresa, siciliana, castellana i catalana, que no escau aquí de detallar, però que tenien en comú l'actitud conspiradora del príncep contra els interessos polítics del sobirà. Joan II es queixava també d'haver rebut tantes i tan nombroses ambaixades de Catalunya, la qual cosa podia induir els seus enemics, Castella i França, a «moure-li guerra», pensant que el país estava dividit. El resultat de la trobada va ser negatiu des de tots els punts de vista. La resposta del monarca va ser un *no* sense matisos a totes les peticions dels ambaixadors. El comentari final d'aquests és altament significatiu:

E no volem callar que, a nostre parer, aquesta empresa, si ve a port de salut, com tots desijam, serà perpetual reformació del Principat e conservació de les leys e bon stament de aquell, e si, *quod absit*, era lo contrari, valguera més nuncha haver-se'n parlat.

El resultat d'aquesta trobada va desplaure, com no podia ser altrament, les autoritats catalanes. Les noves instruccions que van lliurar als seus enviats, el 3 de ge-

14. Va ser emès des de Saragossa (ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 99-110).

ner,¹⁵ accentuaven el to reivindicatiu i apujaven el volum nacionalista del missatge que havien de fer arribar de nou a Joan II. Per començar, els informaven que «los pobles crexen contínuament en tanta animositat sobre aquesta matèria», i que, a Barcelona, havien aparegut fulls volants clandestins cridant a la mobilització contra el sobirà, la qual cosa havia portat el governador (Galceran de Requesens, partidari de Joan II) a fer «certa crida, sots pena de cors e de haver, negú de aquesta matèria del príncep parlar no sia gosat». Que ho facin saber al monarca.

El dia 12 de gener, va tenir lloc una reunió d'alt nivell a la casa de la Diputació, de la qual sortiria un acord important: la intensificació del plany jurídic i constitucional. Els ambaixadors havien d'insistir prop del rei en les seves pretensions d'aconseguir que el príncep fos portat a Catalunya, encara que això causés enuig al sobirà, «car los reys e senyors de Cathalunya, quant fan lo que volen e no és vist conduhir a benefici de la cosa pública, acostumen oyr lo que és degut dir, e majorment per observància de privilegis e libertats».

Els enviats de Barcelona havien també de reiterar que la presó del príncep constituïa una «ruptura e violació de molts usatges, constitucions e privilegis de la terra», perquè el rei no havia d'oblidar que aquestes «constitucions e privilegis, són paccionades e, ab jurament per lo senyor rey fet e prestat de observar-les, corroborades». Finalment, els diputats ordenaren que, si Joan II portava el príncep a Morella, al regne de València, «o on sevulla vaja», l'havien de seguir i «continuar las supplicacions e instàncies».

Per si no entenia prou bé el català, el Consell del Principat va prendre un acord que va comunicar al sobirà en llatí:

Et si fortasse dominus rex non annuat dictis supplicacionibus verbo factis [...] et si dominus rex persistat in denegacione observacionis predictorum, [aleshores li recordaran que els] usatica et constituciones sint leges paccionate et jurate et vim contractus habentes.¹⁶

És important, perquè, per primera vegada, s'hi concreten els usatges que Joan II havia infringit amb la detenció del seu fill; eren el *Quoniam per iniquum*, el *Constituerunt o statuerunt etiam*, i l'*Auctoritate et rogatu*.¹⁷ Els diputats parlen també de «dictas leges patrie per suam majestatem juratas et paccionatas inter ipsum et dictum Principatum». El pactisme es manifestava, una vegada més, amb tot el seu brillant esplendor.

El divendres, dia 2 de gener, el rei, cansat de tanta pressió, va amenaçar els enviats de Barcelona. Si continuaven en la seva actitud, «si pus avant per aquest negoci

15. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 115-119.

16. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 120-124.

17. Vegeu Jaume SOBREQÜES I CALLICÓ (2002), «Nació, nacionalisme i ordre constitucional català durant la Guerra Civil del segle xv», a *Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions. Segon Congrés Recerques (Lleida, 10-12 d'abril de 2002)*, Lleida, Pagès Editors i Universitat de Lleida, Recerques, p. 104-121 (especialment, pàgines 107-110).

li veníem davant», diuen els ambaixadors, es veuria obligat a «castigar aqueix Principat e nosaltres». ¹⁸ En aquella ocasió, Joan II va presentar un contramemorial als ambaixadors, en el qual es concretaven els greuges contra el príncep, causa de la seva detenció. D'altra banda, Joan II basava el seu dret a castigar els ambaixadors en una «ley de Spanya, la qual dispon que, si lo rey és supplicat, e per una o dos vegades denegue admetre la supplicació, d'allí avant, lo qui més supplique, cau en pena de menos valer, que vol dir quasi infidelitat».

Els ambaixadors van replicar que ningú no els podia privar del dret de súplica i que, amb relació a l'esmentada llei de «menos valer», «les orelles dels catalans no acostumen ne poden oir res que ls toch a lur innata e incorrupta fidelitat». Que això ho hagués dit el rei, ho rebien de manera humil, «mas que, algú altra fóra la sua persona, no s'atrevis a tal cosa dir car no porie passar sens deguda resposta». El rei, «inflammat de ira e cólera, replicà que ell stave e perseverava en lo que dit havie». Les esclètxes de l'enfrontament s'anaven fent cada dia més fondes. Aquestes qüestions esmentades no eren, des del punt de vista de Catalunya, negociables, «perquè toquen a la pupil·la de l'ull dels catalans».

L'endemà, els ambaixadors van tornar a la càrrega. S'entrevistaren de nou amb el monarca i ho van fer «ab aquell gest de homenia que los catalans acostumen parlar per lo honor del Principat e lur en tals casos, acompanyant-ho de motius, gestes e conquestes e altres coses fetes ab scapament de sanch e perdició de béns per los catalans». L'evocació del passat gloriós era un presagi llunyà de la que farien els homes de la Renaixença cinc segles després en defensar la personalitat de Catalunya. Quant a l'esment fet per Joan II de les lleis d'Espanya, la resposta no admetia dubtes:

Fon dit que los catalans ja tenen lurs leys e pràctiques molt apartades de les leys e pràctiques de Castella, França e Anglaterra.

En aquesta matèria, el rei, conscient que l'havia vessada, va fer marxa enrere i va matisar les seves acusacions d'infidelitat i intencions de voler administrar justícia amb lleis forasteres. L'objectiu central de la negociació no va experimentar, però, cap avenç. Es tractava només d'una treva insignificant que no conduiria a res de bo.

El Consell del Principat continuava donant instruccions als seus legats, tot fent-los comentaris que posaven de manifest la creixent expressió d'autoestima i d'autoafirmació nacional. L'ocasió es va presentar a l'hora de criticar el capteniment dels consellers del sobirà, als quals fan responsables de molts dels mals del país. El comentari és prou dur:

18. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 125-126.

EL PRIMER MEMORIAL DE GREUGES DEL CATALANISME POLÍTIC: L'AMBAIXADA
DE LA DIPUTACIÓ DEL GENERAL I DEL CONSELL DEL PRINCIPAT A JOAN II (1460-1461)

[...] de tan enorme crim com serie torbar tant benefici e repòs de la cosa pública de aquest Principat, lo qual ha per constant e ferm que pot extirpar los qui mal aconsellen a la majestat real.¹⁹

En la impossibilitat d'atacar més obertament el mateix sobirà, eren els seus consellers els qui pagaven els plats trencats per l'actuació de Joan II.²⁰

Quant al dret de súplica que el rei volia negar als catalans, els diputats afirmaven que «si als cathalans és obruncada la via de supplicar, ¿quin camí los resta lurs libertats conservar sinó via tal que seria e molt enujosa e molt damnosa als reis e a la cosa pública, car, lurs libertats conservar, deliberat han, e defendre virtuosament e deguda com la vida». Quant a ser regits per lleis forasteres, els diputats expressaven, una vegada més, un punt de vista que no tenia ni ombres ni matisos:

E no plau als cathalans, ne comprotar entenen, ésser regits ne governats per leys de Castella [...], car ells tenen ja ses leys e privilegis paccionats conformes a drets divinals e humanals, en los quals han viscut e volen morir.

Mots solemnes carregats d'un missatge ferm de nacionalisme madur i conseqüent. Els diputats no creien que les amenaces reials de castigar els catalans poguessin mai ser portades a la pràctica, perquè Joan II «sia rei natural e no pas tirà». En cap cas, els catalans deixarien de defensar el seu ordre constitucional, que havien preservat «ab scampament de sanch» i «si desemparrar les haviem [les llibertats], no voldríem pus viure, car aquestes libertats han axí feta gran e ampliada la Corona d'Aragó, la qual seria anichilada, aquelles perdudes».

El més dur encara, però, no s'havia dit. En un atac d'ira, Joan II havia amenaçat de mort el seu fill, segons es despenia de l'entrevista que va sostenir amb Joan Ferrando, prior de Tortosa, un dels ambaixadors. El rei hauria dit «que per remediari, si no cessareu, li seria forçat exequutar la persona del senyor príncep», cosa a què el Consell va respondre:

¡O dures paraules e incredibles que, per causa aliena [la insistència dels catalans] e strana, pare exequutàs tal fill.

La cosa era tan greu que els diputats van ordenar als ambaixadors que diguessin al rei «que los cathalans no crehen tal cosa», però, atès que havien estat dites aquestes paraules, els representants de Catalunya havien de manifestar al sobirà

19. Instruccions als ambaixadors, 7 de gener de 1461 (ACA, *Colecció de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 133-141).

20. Aquests consellers no són gent qualsevol. Entre aquests, es troben: l'arquebisbe de Saragossa; el bisbe de Girona, Joan Margarit; el mestre de Montesa, Lluís Despuig; el virrei de Sicília, Lope Ximénez de Urrea; l'arquebisbe de Tarragona, Pere d'Urrea; el justícia d'Aragó; el comanador de Montçó, o el tresorer, misser Lluís de Santangel.

«que.s seguiran coses, les quals no aportaran lo repòs [...], ans seguiran tants inconvenients que portarien molt majors congoxes a la sua serenitat e als poblats en aquest Principat, qui no serien axí reparables com són de present». Per evitar danys majors, els ambaixadors havien d'exigir que el príncep fos retornat a Lleida, «hon és stat pres, car de justícia, per libertats e privilegis de la pàtria axí se deu fer». Tenint en compte que el rei, en negar les peticions del Consell del Principat, «vol provar e experimentar lo virtuós esforç dels cathalans, forçat és intrar en la matèria de justícia e procehir en forma que serà a ell e a nosaltres de molta congoxa». El Consell expressava, finalment, l'alegria per l'anada a Barcelona d'uns enviats del sobirà, «car sentiran e veuran ací moltes coses de què podran scriure, en què conexerà lo senyor rey ésser molt major lo sforç e unió de aquesta pàtria que aquí [és a dir, a Saragossa, on es trobava Joan II] no se stime».

El dimarts dia de Reis d'aquell 1461, havia tingut lloc una trobada dels enviats catalans amb Joan II. El monarca s'havia negat a alliberar el príncep i a reintegrar-lo al Principat, d'on l'havia tret. El prec s'havia reiterat a l'entrevista de dos dies després, amb un èxit perfectament descriptible:

Per conclusió [escriuen els ambaixadors] vos certificam que cosa alguna qui contente nostre sperit no havem pogut traure ne sentir de la sua clemència.²¹

El 10 de gener,²² a la reunió amb els legats catalans, el rei va intentar una hàbil maniobra per aplacar i treure's de sobre els missatgers del Consell del Principat. Va dir-los que tenia notícia que un exèrcit de mil vuit-cents homes a cavall eren a prop de la frontera d'Aragó i Navarra i es disposaven a entrar als seus dominis. La causa d'aquest intent d'invasió per part de Castella era «la vostra e nostra representació [són paraules dels ambaixadors], la qual cosa, a aquell regne, era interpretat com si totes les terres e regnes [observi's el plural] fossin “rebelles”». La resposta que els comissionats de Barcelona van fer al rei va ser contundent:

Per nosaltres és stat satisfet que la fama de sos vassals, e specialment los cathalans, és tan vulgada per lo univers que nunque de rebel·lió se poria haver pensar.

De la reunió del dia 11 no en va sortir res positiu. El monarca hi va reiterar la negativa a retornar el príncep a Catalunya. El llenguatge que va emprar va ser d'una gran prepotència: «la sua altesa nos ha fet dir que per res no portaria lo príncep en Leyda ne anomenaria lo loch on lo metria, manant que d'ací avant lo maneig cessàs [...]».

21. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 151-157.

22. Carta del 12 de gener de 1461, enviada des de Saragossa (ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 194-201).

III

A mitjan gener de 1461, les negociacions no havien progressat gens ni mica. El rei s'havia ancorat en una negativa sense matisos, i el Consell del Principat enduria el llenguatge —per ara només el llenguatge— reivindicatiu. L'abisme entre ambdues posicions era presagi de la definitiva ruptura que es produiria un temps després. Tot allò que uns i altres es van dir durant aquelles jornades d'estira i arronsa no tenia una fàcil marxa enrere que portés a la pau. Crec que va ser durant aquells dies quan es van consolidar les posicions polítiques que, el 1462, portarien a la guerra civil oberta. En un altre sentit, però, els documents emesos pels diputats tenen un to essencialista i solemne, i també un encant literari de primer ordre. Són autèntiques joies de la llengua catalana, i constitueixen així mateix l'exemple més emblemàtic de la literatura política catalana de l'edat mitjana, i estic segur que no només de l'edat mitjana.

Les autoritats catalanes volien deixar clar al món sencer que la unitat del poble català era incommovible en aquells moments i que, aquesta unitat, no podria ser mai fracturada per res, ni per l'actuació del mateix sobirà. La unitat del poble tenia, a més a més, el suport diví, la qual cosa li atorgava una transcendència sense fronteres. Aquesta voluntat dels dirigents polítics de parlar en nom de tot un poble, d'apropiar-se la representació d'un suposat sentir popular, ha estat ben pròpia d'una bona part dels dirigents nacionalistes més obstinats de tots els temps.

En unes noves instruccions lliurades als ambaixadors catalans, s'hi pot llegir:

De tal unitat e virtut que vuy és en tot aquest Principat se ha creure fermament ésser causa Déus omnipotent, qui axí en hun moment ha il·luminat e scalfats a concòrdia e unitat de volers los coratges dels poblats en aquest Principat, qui tots ab una boca parlen.²³

La detenció del príncep havia uniformat en una mateixa opinió persones de manera de pensar molt contraposades: «que tots temps del principi fins ara la concòrdia ha pres tal augment que, en aquesta matèria, sinó ab hun parer no s'ich parle [...]». L'enemic havia intentat «sizània seminar», però, «per il·luminació del Sant Sperit, virtuosa concòrdia e unitat preval e obté». En la unitat dels catalans troba fonament, doncs, la gran força de tot un poble.

Els legats barcelonins havien de fer palès al monarca la infrangible voluntat dels catalans de prosseguir en llurs pretensions fins a la victòria final. Per consegüent, «ab molta fermetat e stretura, vos plàcia splicar a la dita majestat aquesta deliberació dels cathalans incommutable, encara que los majors inconvenents del món vehessen [...]».

23. Porten data de 16 de gener de 1461 (ACA, *Colecció de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 207-220).

La comparació que segueix fa estremir: no els preocupa tant «haver guerra ab reys vehins quant potents que sien [...]» com «[...] veure lur rey e senyor, qui.ls deuria ben amar, voler e endreçar, no solament no voler-los otorgar gràcia, mas encara, ab lesió, interès e violació de usatges e constitucions, no voler les libertats de la pàtria observar [...]». Les autoritats catalanes insisteixen a dir als seus emissaris que en presentar el memorial al rei «res no ommetau, axí stretament com ho scrivim [...]». I afegeixen: «no oblidant-vos, en aquests parlaments, a la sua majestat commemorar aquestes ésser leys de la terra paccionades e per la sua altesa de observar jurades, les quals han ésser a la unglà seguides e al pla litteral seny enteses, sens intricacions e subtilitats de glosadors [...]». El Consell del Principat no estava, doncs, per exegesis acadèmiques ni per matisos. Les lleis són allò que diu la seva lletra i els diputats i consellers les havien llegides bé.

La literatura reivindicativa de tipus polític acostuma a ser reiterativa i insistent. Ho era, en grau altíssim, la d'aquella difícil conjuntura política que travessava Catalunya, en les expressions emprades pels diputats de la casa del General. El memorial dels ambaixadors n'és un exemple paradigmàtic. Els diputats ordenaren als seus comissionats que fessin veure al rei que era «notori e manifest, per la dita extracció, ésser contrafet als dits usatges, constitucions e libertats, e aquesta tal notorietat no admet cognició o visió alguna de consell [...]». Si les ocupacions del rei li ho permetien i escoltava la lectura dels textos constitucionals, «fàcilment comprendrà e prompta quant sia contrafet a dites constitucions, usatges e libertats». Si el monarca feia oïdes sordes a les peticions de Catalunya, «siau certs que», els catalans, «no se oblidaran usar de tots los remeys que puxen degudament per observació de lurs privilegis e libertats». Els ambaixadors havien d'advertir al rei que «no vulla fer experiència del que abastarà lo ingeni e poder dels cathalans en defensió de les libertats».

Estaven segurs, els diputats, que tothom entendria el capteniment de Catalunya:

E si de aquestes coses fama alguna va per lo món, serà en laor e recomendació dels cathalans, car per tot se dirà que virtuosament obren no donant loch ne comport no ésser-los observades los privilegis e libertats a ells jurades.

No els feia res, doncs, proclamar als quatre vents les seves reivindicacions nacionals. Tot el contingut del memorial que el Consell del Principat enviava als ambaixadors havia de ser tramès de manera literal a Joan II:

[...] vos requerim, en virtut del jurament [que van fer abans de sortir de Barcelona], façau [...] legir la sobre escrita letra a la majestat del senyor rei [...] e hajau cathalana resposta.

IV

Quan els enviats de Barcelona van instar a Joan II que retornés el príncep de Viana a Catalunya en acompliment d'allò que dictaven les constitucions del país, el monarca va respondre que portaria aquest requeriment a consulta del seu consell, aleshores resident a Saragossa. Els diputats i el Consell del Principat van emetre, com a resposta, un memorial jurídic, que els ambaixadors, «de paraula e sens escrits», havien de fer arribar al sobirà. Els motius pels quals el rei no podia demanar consell a Aragó en un «negoci [...] que ha sguart al Principat de Cathalunya [...], fora lo Principat», eren els que segueixen:²⁴

1. Les Constitucions de Catalunya disposen que les causes de Catalunya «dins Cathalunya sien tractades, perquè, de res que en aquelles haja sguart, fora lo Principat no sia tractat, e lo contrari serie en gran dan e lesió del Principat». Donaven suport a aquesta asseveració uns capítols de la Cort de Barcelona de 1283 del rei Pere el Catòlic,²⁵ i de la tercera Cort de Barcelona de 1311 del rei Jaume II.²⁶

2. Les lleis paccionades amb Catalunya exigeixen, i així hi «han consentit» els sobirans, «que les causes de Cathalunya sien tractades dins Cathalunya». A més a més, les lleis catalanes estableixen «que no puxen judicar de les causes dels cathalans sinó cathalans». El suport jurídic, en aquest cas, es troba a la constitució de la Cort de Cervera de 1359, de Pere el Cerimoniós,²⁷ i de la Cort de Barcelona de 1413, de Ferran d'Antequera.²⁸ Si algú actués de manera contrària, no tindria

24. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 221-225.

25. El capítol xi ordena: «Item que totes les causes que sien de Cathalunya o del comtat de Barcelona, si que sien principals o de appellació, sien tractades dins Cathalunya o comtat de Barcelona, en axí que, en qualque part de Cathalunya siam, puscam conèixer de les causes dels apel·ls, si·ns volem, mas si erem fora de Cathalunya, no conegam de les dites causes, ans comanem aquelles a termenar quiscunes dins lurs vegueries.» Extret de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, compilació de 1495, f. 81, Barcelona, 1495 (reedició facsímil (2004), Barcelona, Base, p. 237), i *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Barcelona, compilació de 1588 (reedició facsímil (2004), Barcelona, Base, p. 193). Vegeu també, en ambdues compilacions, el capítol xii de les Corts esmentades, que comença: «Item que les causes de la vegueria sien tractades dins cascuna vegueria e no en altre loch» (p. 237-239 i p. 194, respectivament, dels textos reeditats).

26. El capítol viii confirma els dos capítols precedents: «Item ordonam que los capítols [...] sien tenguts e observats [...], i afegeix «que axí com diu que les causes de quiscuna vegueria sien determenades dins cascuna vegueria, que sia entès que les causes de quiscuna batlia sien determenades dins cascuna batlia». Extret de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, compilacions de 1495 (f. 82 o p. 239) i de 1588 (p. 195).

27. Al capítol x es diu: «[...] statuim que algú qui domicili no haja en Cathalunya, e aquell comunament no tenga en aquella, no puxa encara en nostra persona conèixer, o sentèntias donar, ne procés algú regonèixer, e relatió en nostra cort, o en altra part de aquell, ne en altra manera se entremeta de causas de Cathalunya, per nenguna manera, e si lo contrari per qualsevol serà assejat de fer, sia en continent per cas e va [...]». Extret de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, compilació de 1588 (p. 162).

28. *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, compilació de 1588, p. 162.

validesa, atenent a la constitució del rei Alfons el Benigne a la Cort de Montblanc de 1333.²⁹

3. Tenint en compte allò que disposa l'Usatge *Alium namque*,³⁰ el rei «és tengut [...] ab ley paccionada judicar *per directum* [...] e judicar *per directum* és judicar segons disposen les Constitucions de Cathalunya».³¹

4. Quan una causa és de gran importància, s'ha de dictaminar «ab grandíssim nombre de hòmens de sciència e notables e altres singulars hòmens». Aquest era el cas que es derivava de la detenció del príncep. No n'hi havia prou que el rei, com afirmava, tingués juristes catalans al seu consell, «car la arduïtat de la causa merex tots los juristes de Cathalunya e no poc nombre [...]». D'altra banda, el Consell del Principat tenia els assessors jurídics del monarca «per sospitosos [...], per ésser no cathalans», per la qual cosa «són no suficients a judicar o votar o consellar en causes de Cathalunya».

5. A més a més, «les paraules de les Constitucions són clares e deuen ésser servades a la unglà e segons lo seny literal de aquelles, com sien leys paccionades e ab contracte consentides».

Aquests arguments havien de ser exposats al monarca, tot preguntant-li que restituís el príncep a Catalunya, perquè, fer el contrari representava una clara violació de les Constitucions catalanes. Per estudiar aquestes qüestions i per fer front a l'escalada del conflicte que s'anava produint, el 17 de gener de 1461, els dirigents catalans van ampliar el Consell del Principat, amb les més altes jerarquies eclesiàstiques, nobiliàries i ciutadanes del país. Representants de tots els bisbats, i els abats d'alguns monestirs, el comte de Pallars, els vescomtes d'Illa-Canet i de Rocabertí, entre molts d'altres, reforçaren l'òrgan central de govern de Catalunya,³² fent una passa més en la voluntat d'eixamplar la representativitat dels òrgans executius de gestió política del Principat. Era un camí que s'accentuaria en segles posteriors, però que ja estava ben traçat a mitjan segle xv. Dos dies després, els diputats i oïdors van traslladar la seva residència permanent a la casa de la Diputació amb la finalitat d'accelerar els tràmits que la greu situació política exigia.³³ D'altra banda, malgrat la queixa del rei, que ja hem comentat, pel fet que el Consell hagués enviat una ambaixada tan nombrosa, el 20 de gener els diputats van decidir ampliar-la encara més amb el nomenament de quaranta-cinc noves persones, «XV de quiscun stament e de les més insignes del Principat».³⁴ Així, doncs, a partir d'aquell moment, Joan II s'hauria de veure les cares amb seixanta emissaris de Catalunya, i hauria de constatar, en girar la vista

29. *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, compilació de 1588, p. 161-162.

30. *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, compilació de 1588, p. 528.

31. Vegeu el capítol II de la Cort de Barcelona de Martí l'Humà, l'any 1409 (*Constitucions y altres drets de Cathalunya*, compilació de 1588, p. 91-92).

32. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. XIV, p. 228-229.

33. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. XIV, p. 245.

34. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. XIV, p. 254.

enrere, com no el deixaven de petja arreu on anés en aquell intranquil recorregut de govern itinerant.

Les exposicions dels memorials presentats pels ambaixadors van ser sempre orals, fins al punt que, a mitjan gener, els legats catalans es van negar a deixar per escrit els fonaments jurídics de les seves pretensions. Així van explicar-ho als diputats el 18 de gener:

[...] per alguns del consell del senyor rey nos és stat demanat que ls donassem en scrits, per via de memorial, los usatges, constitucions e leys del Principat qui afronten en la fahena de la detenció del [...] senyor príncep, e nosaltres no u hem volgut fer [...], perquè ns par lo senyor rey tot sol no pot conèixer de açò, car lo greuge és stat fet en Cort, e ab intervenció de Cort se ha de conèixer, mas de paraula lus ho havem dit amplament.³⁵

En la trobada amb el rei, els comissionats no van llegir en la seva literalitat les instruccions del dia 16, perquè, per la duresa del seu contingut, no ho havien considerat oportú, sobretot en un moment en què Joan II havia abandonat Saragossa i anava, amb el príncep, cap a Fraga, a les portes de Lleida, és a dir de Catalunya. D'aquesta manera, el príncep es trobaria «a una legua de la vegueria on fou detengut».³⁶ Els diputats els excusen per la seva negativa a llegir les instruccions i ho comprenen, malgrat que ho havien d'haver fet «per vigor del jurament» que havien prestat de complir allò que el Consell els havia encarregat. Tot amb tot, els diputats no afluïxen i, el 22 de gener, fan arribar aquestes ordres als seus enviats:

[...] nos par que, si la majestat del senyor rey prest no donarà via e camí en la reintegració de les libertats de la pàtria, ab lectura o recitació, deu sentir lo contengut en dita letra.³⁷

El pas dels dies, alhora que radicalitzava les posicions, introduïa un factor d'incertesa en l'estratègia del Consell, preocupat per mantenir la unanimitat de parers entre els diversos sectors socials i polítics del país. Els addictes a Joan II també es movien per defensar la causa del monarca. Els indicis són prou explícits que les coses eren així. Els diputats ho afirmen en escriure:

[...] se ha plena certitut molts dels consellers e oficials de la dita majestat, ab continuat estudi, cerquen e procuren seminar zizània e diferències per torbar la prosequció de tant benefici de la cosa pública.

El comentari immediat de l'instruït redactor del memorial és fantàstic: «¡O diabòlic ofici e digne de molta pena [...]!», exclama. Els diputats temen, però, que «la diabòlica suggestió podria gran nocument portar a aquest negoci, metent divisió en

35. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 257.

36. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 268.

37. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 258-264.

la uniforma voluntat que vuy és en aquest Principat». El Consell continuava, però, confiant en «la virtut dels catalans [...], que són il·luminats per obra divina [...]».

El monarca es negava a portar el príncep a Lleida al·legant, també, que si ho feia després d'haver estat coaccionat pel Consell del Principat, es podria pensar que actuava així rectificat un capteniment il·legal. Hauria estat, doncs, un reconeixement de culpa.³⁸ Els diputats tenien clar que la il·legalitat de l'acció del monarca «se ha per notori e dupte no comporte». Quant a la coacció del Consell, el rei «pot parlar com li plau, però supplicacions, a les gens, no semblen cohartacions». Si el rei no volia brou, en tindria dues tasses, perquè si Joan II entrava a Catalunya els emissaris de Barcelona havien d'anunciar-li que es produiria un autèntic allau reivindicatiu:

«plàcia-us [...] molt pus stretament suplicar-la [...] certificant-la de la multitut de la gent qui irà suppicar e importunar-la, si loch a vostras supplicacions consentir no vol».

V

Fins un mes i mig després de la detenció del príncep de Viana, Joan II no va donar una explicació per escrit als diputats de Catalunya. Tenint present la informació continguda en les nombroses cartes adreçades pels ambaixadors al Consell del Principat en relació amb el procés negociador i amb l'actitud de la casa reial, la missiva que el sobirà va enviar a Barcelona, des de Saragossa, el 19 de gener de 1461, tenia, com es pot comprovar, un caràcter evasiu i un xic cínic: començava justificant la detenció del príncep en la necessitat d'«evitar altres majors perills, scàndels e inconvenients [...] reduntant en gran deservrey nostre e dan de la cosa pública de tots nostres regns e terres».³⁹

En resposta a la crítica que el seu capteniment era contrari a les Constitucions de Catalunya, el rei afirmava que, mentre va ser lloctinent general del seu germà Alfons, «foren mantengudes les libertats dels dits regnes e Principat», i que, en assumir la corona, «ab molta libertad e promptíssima voluntat», havia «confermat los furs, constitucions, privilegis e libertats» del Principat de Catalunya. En el cas, però, que hagués fet quelcom contra les Constitucions catalanes, «nos ho manarem tornar a degut stament, e axí ho havem ofert tots temps a les quinze persones a nos trameses». És evident que l'actuació de Joan II no s'adequava a les seves paraules. D'altra banda, cal posar de manifest l'ús, en el llenguatge polític del sobirà, del mot *fur*, de

38. «[...] una de les pus forts rahons que la dita majestat fa en condescendre a les supplicacions fetes, ésser que la representació vostra e nostra dóna entendre als miradors la sua serenitat, cohartada, portaria lo senyor príncep en Leyda e que seria vist haver contrafet a leys de la pàtria» (ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 261).

39. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 290-292.

tradició aragonesa i valenciana, al costat dels altres que defineixen l'ordenament jurídicopolític català (constitucions, privilegis, llibertats). La paraula *fur* no apareix en el llenguatge polític dels diputats i del Consell del Principat. No oblidem que, en aquell moment, Joan II residia a Aragó i estava envoltat de consellers d'aquest regne.

Respecte a l'esmentada qüestió de tenir com a norma de conducta lleis forasteres, Joan II era contundent:

[...] a Déu no plàcia que ab leys de Spanya ne altres leys haguéssem a judicar ne reglar la justícia en aqueix Principat nostre, sinó ab les Constitucions de Catalunya, Usatges de Barcelona, privilegis e libertats del dit Principat.

Joan II manifestava també que sempre havia sostingut un tracte afable amb els legats de Catalunya:

[...] havem respost ab molta moderació e mansuetut e no ab gest feroz ne irós, ne ab cominacions que per nos sien stades fetes al dit Principat per fer aquesta instància.

És evident que algú mentia d'una manera clamorosa. Finalment, el rei comunicava al Consell que, el 3 de febrer, seria a Lleida, on es reuniria amb representants dels tres estaments per negociar el més convenient per a tots. La incoherència entre allò que deia i allò que feia el monarca va ser denunciada, en efecte, pels diputats quan, en explicar als seus missatgers que el rei estava fent una campanya arreu del país manifestant que actuaria d'acord amb les Constitucions de Catalunya, escriuen:

[...] però dels efectes, a parer de molts, se comprèn lo contrari dels escrits.⁴⁰

La missiva reial no va impressionar el més mínim els diputats i el Consell del Principat, que ni li van atorgar cap credibilitat, ni la van considerar un punt de partença per a una eventual negociació. Al contrari, el 31 de gener de 1461,⁴¹ van lliurar a la nova ambaixada de quaranta-cinc persones, amb l'ordre de presentar-lo al monarca, un nou memorial que sintetitzava, i aprofundia, els arguments i actituds que inspiraven l'acció reivindicativa de Catalunya. Els diputats feien política fina: donaven als ambaixadors dues instruccions. Les primeres tenien un contingut més suau i un caràcter més humil i suplicant. Si la resposta era negativa, aleshores havien de seguir el protocol del segon memorial, que, com veurem, tenia un to més amenaçant. L'estratègia havia de ser portada en secret, i així van haver-ho de jurar els enviats de Barcelona.

40. Carta als ambaixadors, de 18 de gener de 1461 (*Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 301-303).

41. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 316-350.

La lectura del memorial va anar a càrrec de l'arquebisbe de Tarragona, el qual va exposar al rei el contingut de les primeres instruccions. S'hi reiteraven les exigències ja conegudes: alliberament del príncep «e observància de las leys de la pàtria, las quals dos cosas en tota manera se han obtenir». Quan l'arquebisbe va haver fet aquesta primera consideració, un altre membre de la legació, «dirigint son parlar a la majestat reyal», va explicar que el Principat ha rebut amb esperança les darreres expressions del rei de «voler als cathalans observar usatges, constitucions e totas las leys de la pàtria»; i que el país es troba unit en la seva reivindicació i té una «única voluntat», la qual cosa és «miraculosa», perquè mai no havia existit «tal uniformitat de voluntats». En fer-se portaveus d'aquesta unanimitat, els diputats escriuen mots sublims i d'una gran bellesa:

E en açò prosseguir e continuar fins al fi desitjat, és delliberada Cathalunya sens cansar ne desistir, en que Déus omnipotent miraculosament ha il·luminat los cathalans, qui, deposades e arreglades llurs passions, són en aquesta matèria en tant uniforma voluntat, que major en lo món descriure e explicar no.s podrà.

Els diputats volien carregar-se de raó per poder emprendre, si calia —i crec que a aquelles alçades en tenien plena certesa—, accions més convincents. La clau de volta per entendre l'esperit i l'estratègia del Consell del Principat en aquella magna reunió reivindicativa és a les mateixes instruccions: una vegada explicat el precedent, en un cop de teatre digne de ser representat en els millors escenaris del país, «tots sexanta embaxadors, prostrats e ab molta afecció e humilitat, suppliquen la sua majestat vulla promptament las cosas per justícia e gràcia demanades atorgar e prest a reparació, efecte e exequició, deduhir». Els ambaixadors havien de dir també al rei que, si accedia a les peticions de Catalunya, aconseguiria «lo premi e retribució que [Déu] acostuma donar als reys qui justament, e ab obediència sua, los súbdits governen, lo qual és, en lo mundanal regne, per fama, e, en lo eternal, per glòria, fer-los regnar perpetuament».

Si un cop acabat el parlament d'un dels ambaixadors, el rei perseverava en la seva negativa, havien de demanar-li que s'ho pensés bé i fes «altra resposta pus justa e digna e de més contentació e consolació als cathalans». Si mantenia la negativa, havien de donar-li alguns dies per tal que pogués meditar. Si passats quatre o cinc dies, «la sua majestat no se metrà en tret o camí de donar bona resposta [...], en tal cas [...], après lo primer graciós parlament, sia fet altre parlament [...] molt stret, constant e ferm, contengut en la altra instrucció [...]».

Aquest segon memorial està farcit d'expressions més punyents i amenaçadores. Vista l'actitud reial i tenint present els intents de dividir el país que havien emprès els enviats del monarca, el Principat es veia en l'obligació d'«attendre a la sua indemnitat», perquè els catalans «tollerar degudament no poden» tal capteniment del rei. Els emissaris de Catalunya, doncs, havien de manifestar al sobirà «que disminuir de embaxada o desistir de la prossequició de aquest negoci jamás entenen fins tant les

coses supplicades e demanades obtengut hagen complidament, per reintegració o observància de llurs privilegis».

En l'exposició d'aquest memorial, els diputats plantegen per primera vegada la qüestió de la primogenitura i denuncien una suposada voluntat de Joan II de negar la successió de la Corona al seu fill Carles, i ho fan de manera molt clara i molt dura:

[...] car la successió [manifesten al rei], en aquest Principat, ve, per ordre de genitura, al primogènit, e aquest és ús e ley de la pàtria inconcussament observat, e lo contrari jamás s'és admès.

Els catalans sempre han restat fidels a aquest principi; «la fidelitat, donchs, in-nata e integèrrima que han los cathalans, los compel·leix la salvació del fill primogènit de son rey e senyor incerquar, procurar, solicitar e defendre». Com en dies passats, els comissionats catalans demanen al rei que abandoni tota esperança «que aquest negoci degudament no fos prosseguit [...]».

Els enviats de Catalunya, doncs, manifesten al monarca que les acusacions que fa al seu fill Carles no tenen altre motiu que «levar-li los drets de primogenitura e colorar la prejudicial detenció [...]». L'acusació que Joan II vol deixar els seus reialmes a l'infant Ferran, fill de la segona dona, sembla palesa. La resposta de Catalunya davant d'un fet d'aquesta gravetat només podia tenir un caràcter amenaçant. Els ambaixadors manifesten al rei que «jamés ells dita reparació prosseguir desistiran ab los mitgans deguts e pertinents [...], car los cathalans delliberat tenen no oblidar-se usar de tots los remeys que puxen degudament per observació de lurs privilegis e libertats. [...]». I, arribats en aquest punt, els emissaris del Consell del Principat advertiran al monarca que «no vulla fer experiència en què bastarà lo ingeni e poder dels cathalans per defensió de les libertats».

El memorial pren, a partir d'aleshores, un to solemne, un xic grandiloqüent però delitós de ser escoltat:

Ne deuria voler la sua majestat se contentassen los cathalans abandonar aquesta empresa tant concernent la fidelitat, lur honor e propi interès, car, salvant aquesta, saben deure viure juxta les leys en què són nats, e, aquesta perduda, és firmíssima sentència, lur Déus dignament ordonaria ells ésser prostrats e en perpètua captivitat e servitut constituïts, car ells han per ferma delliberació e propòsit la liberació de la persona del senyor promogènit, en què concorre la reintegració e observància de les libertats de la pàtria, ésser total conservació e reparació de aquest Principat, e la detenció, o cars advers de la dita persona del senyor promogènit, ésser total dissipació e destrucció de tota aquesta pàtria.

Els catalans, doncs, no poden esperar més la decisió del sobirà. El rei els ha de respondre i parlar clar i català. Els ambaixadors «hajan de la majestat del dit senyor resposta catalana de oc o no». Tot això sense oblidar que Joan II els deu la Corona,

perquè els catalans varen «repel·lir los tractats moguts e sol·licitats de ésser jurat en rey y senyor lo net del rey don Alfonso, son frare de gran recordació».

Si, al príncep, «algun inconvenient li occurrie» —imaginem-nos en què pensaven els diputats— «ne seguirà grandíssima infàmia e a la majestat del senyor rey e molt més a la dita senyora [la reina], e los inconvenients serien tants e tant grans que lo assossech no seria axí fàcil com vuy és». Com a darrera provisió, els diputats ordenen «que en tots parlars, escrits, d'aquí avant lo senyor príncep sia nomenat promogènit, e no en altra forma».

El 3 de febrer, els enviats de Catalunya informen les autoritats catalanes d'una estranya gestió que els emissaris de la ciutat de Barcelona prop del rei han acomplert per tal d'aconseguir l'alliberament del príncep. Segons els representants del Consell de Cent, el rei accediria a portar Carles de Viana a Lleida «ab tal, emperò, forma e condició que al present no.s parle dels greuges pretesos ésser fets als Usatges de Barchinona, constitucions e libertats del Principat»,⁴² com a pas previ a l'alliberament del primogènit. La resposta dels diputats és contundent: el punt de vista («lo partit») manifestat pels missatgers de Barcelona «és vist fer recaure lo Principat en los inconvenients majors que.s podrien, car lo partit és vist no voler altre dir sinó fer desistir de la prossecció del negoci, e que del mal que ha lo Principat no puxa recórrer a metge».⁴³ Seria una vergonya que Catalunya no pogués demanar reparació pels perjudicis rebuts, «aquesta e semblants vias seria mort e sepultura del Principat». De cap manera, doncs, consenten, els diputats, «loch donar al tractar de tal partit, ne.us par, aquest o altre algú, qui desviàs o dilatàs la petició del Principat».

Per contra, els diputats i el Consell, en l'escalada de la tensió política que promouen, ordenen als seus missatgers que, el dissabte vinent, dia 7 de febrer, «sia llegida a la majestat del dit senyor rei, la segona instrucció», és a dir, la que comporta un enduriment polític sense pal·liatius. Les autoritats catalanes deixen clar també que el Consell de Cent dóna ple suport a aquesta posició,⁴⁴ i que ha demanat als ambaixadors de la ciutat que siguin presents en la lectura del memorial. La mateixa petició de presència hauran de fer, els missatgers del govern de la Diputació, a totes les delegacions de les ciutats catalanes que es trobin prop del monarca i, d'una manera especial, a les del Rosselló.

42. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 372-375.

43. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 375-380.

44. «Totes dites instruccions e memorial són stades legides e delliberades unitament en la dita casa de la ciutat» (ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 379). En unes instruccions del dia 5 de febrer, els diputats demanen als ambaixadors que, en relació amb els representants de Barcelona, parlessin al rei «ab una veu e una boqua», i que «los doneu e col·loqueu en lur loch e grau pertinent, e, quant que més de lur loch e grau hajen, no sia menys» (p. 380).

VI

L'escalada política, que en poques hores tindria una traducció de tipus militar, exigia una base dialèctica feta de paraules solemnes i de conceptes sublimes, que li donés suport ideològic. No ha d'estranyar, doncs, que el llenguatge nacionalista s'accentués aquells dies. Per començar, es diu que el Principat «stà constituït en tanta desolació e congoxas» i «jamés tanta dolor fou en una terra sentida». Calia preservar, doncs, la «salut de la pàtria nostra a tots comuna e de tots mare, a la sustentació de la qual som immensament obligats, la qual obligació a totes altres és preferida. E per ço tots, a la pàtria, devem nostre deute retre».

Allò que els diputats es disposaven a fer —treure l'exèrcit per anar contra el seu rei— s'havia de realitzar al servei de principis superiors, com ho eren Déu i la pàtria. A més a més, el servei a la cosa pública era camí de glòria eterna. L'extraordinari text que transcriu conté, així mateix, dues defenses de principis tan moderns com són els de la llibertat i la democràcia. Escriuen els diputats:

Grans perills e treballs se lig ésser stats subits per defensió de cosa publica, de què infinita glòria e premi han aconseguit los certants en tal matèria, car, mentre vivien, eran comendats e adorats de tot lo món bendits, e staven en llibertat, que és la pus cara cosa que en aquest món haver se pot, e après eternament viuen e són en continuo exemplar de virtuts portats. ¡O gloriós nom e premi perpètuament durador en aquest món, del qual no ignoram tots haver en poch moment exir, e, virtuosament obrant, restam-hi perpètuament, e fem-nos via dreta a la glòria eterna!

I continua aquest escrit, que, no ho oblidem, no és res més que una carta enviada pels diputats als seus ambaixadors, i que no té, com a tal, cap voluntat literària ni filosòfica:

Los qui en aquesta forma han viscut e viuen no són stats subjectes a les moltes ignomínies, servituts, congoxas e misèrias que ha convengut comportar als miserables de virtut privats, qui, ab ignàvia e viltat, la natural llibertat han perduda, e, axí, poch aquella, com la adquirida per predecessors lurs, defendre no han sabut.

Del principi general, al cas concret:

Aquestes misèrias covendrà a tots subir e suportar, si en aquest negoci virtuosament no serà entès, e les llibertats e grans interessos de la pàtria ben defesos, los quals, defendre, no ha molt a fer, pus a Déus omnipotent ha plagut inspirar, en aquest Principat e poblats en aquell, tant única voluntat e conforme en obrar virtuosament a conservació del cors de aquesta cosa pública.

I, ara, el cant a la democràcia. Diuen els diputats que encara que en la gestió d'aquest afer es produïssin situacions «qui per ventura a huns o altres no convenquen, tothom hic ha bon comport, car sabut és que, en una multitud, degut és ésser

seguit lo parer dels més e no lo parer de cascú particular». Cal, doncs, que els ambaixadors siguin fidels a aquest interès general:

Obreu virtuosament, com sempre se ha sperat, e n'haureu utilitat perpètua, honor e glòria.

La manera contundent amb què el Consell del Principat va respondre, el 7 de febrer, als emissaris de Joan II —Lluís Despuig, mestre de Montesa, i Lope Ximénez de Urrea, virrei de Sicília—, arribats a Barcelona per negociar, era un mal presagi:

[...] han acordat fer promptament resposta a las magnificèncias vostras, la qual vos serà ligida, e són les instruccions donades derrerament als embaxadors, las quals són la final e incommutable intenció del Principat de Cathalunya.⁴⁵

El mateix dia, els diputats i el Consell del Principat prenen l'acord de reunir un exèrcit per tal d'aconseguir, per la força, si calia, l'alliberament de Carles de Viana.⁴⁶ L'acta resumeix, de manera prou explícita, les motivacions —almenys les explicables— que impulsaven les autoritats catalanes a emprendre una acció sense precedents en la història del país. I no va ser, com és ben sabut, ni la darrera ni la més inclement, perquè, uns mesos després, la ruptura prendria forma de revolta armada i de guerra civil, en definitiva.

En primer lloc, els diputats i el Consell manifestaven que l'acord d'alçar un exèrcit es prenia «per servey e honor de la reyal majestat e corona sua» —no sé si es tractava d'un formalisme retòric o era l'expressió d'un cinisme pujat de to—; «e per salvació de la persona del il·lustríssimo primogènit» —no sé si Carles de Viana demanava tant o si hauria aplaudit l'acord—; «e per reintegració dels privilegis e libertats del Principat de Catalunya e per observància sdevenidora de aquellas». La mesura tenia, doncs, un caràcter exemplar per al futur, «indemnitat, benifici e total repós del dit Principat»; era una manera d'evitar les conseqüències d'una eventual ruptura de la unanimitat que els diputats manifestaven que existia a Catalunya, i que, de fet, no trigaria a tenir algunes manifestacions de signe contrari, com ho posa en evidència la carta que un jurat de Girona va adreçar al Consell del Principat,⁴⁷ o l'escrit de protesta que altes dignitats del país van enviar als diputats per no haver estat consultades en una matèria de tanta transcendència.⁴⁸

45. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 388-389.

46. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 389-390.

47. Carta del jurat Francesc Reset, que explica la divisió existent a la ciutat en relació amb la política de Barcelona en aquesta qüestió (ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xv, p. 25-29).

48. Signaven la protesta Pere d'Urrea, arquebisbe de Tarragona; Joan Ramon Folc III, comte de Prades; Galceran Galceran de Pinós, vescomte d'Illa-Canet; Francí d'Erill, noble, destacat reialista; Guerau Alemany de Cervelló, noble; Martí Guerau de Cruïlles, noble; Francesc Galceran de Pinós, noble; Felip Albert, cavaller, del Rosselló; Joan Soler, bisbe de Barcelona; E. (Cosme de Montserrat), bisbe de Vic; Pere, abat d'Àger; Miquel Delgado, abat de Poblet; Miquel Peris, canonge de Lleida, i Guerau de Queralt, senyor de la baronia de Santa Coloma de Queralt (ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xv, p. 13).

Aquest és el text de l'acord pres:

És lo parer e voler dels diputats e lur Consell que la persona del dit il·lustríssimo senyor primogènit, la qual en desservey de la dita majestat, indegudament informada e ab infracció e derogació de dites libertats, en gran perjudici del Principat, és detenguda, sia treta e desliurada de la presó en què stà e haguda a mans e poder del dit Principat, fahent per açò qualsevol sforç e potència necessària, fahent per ço e fahen anar la bandera reyal e del General on se vulla sia lo dit primogènit, ab gent de cavall e a peu stipendiada e compartida en tot lo Principat, fins a tant lo dit senyor promogènit sia hagut.

Una darrera amenaça es llança als possibles responsables que al príncep li succeís alguna cosa:

E si per ventura, en la sua persona, cars advers e indegut seguirà, sien dignament castigats los metens e consentints, e la posteritat de tals damnada de tot honor e haver.⁴⁹

D'altra banda, tres dies després, el 10 de febrer, els diputats demanaven als ambaixadors que manifestessin a la infanta Beatriu, familiar de Joan II, que actuava al servei d'aquest, que «en aquella part que us ha reportat, la majestat del dit senyor [rei] haver-li dit que la major congoixa que ha és se puixa dir los cathalans en la fidelitat haver errat, car aquesta tal forma de parlar és presa ab extrema molèstia, ne.s pot dir ab veritat [...] los cathalans en la fidelitat haver error comès».⁵⁰

VII

No és l'objectiu d'aquest estudi analitzar el procés polític de negociació entre Catalunya i Joan II que va conduir al fet que el monarca, el 25 de febrer, ordenés l'alliberament del primogènit.⁵¹ Fins que aquest es va produir, el primer de març, els diputats i el Consell del Principat no es van cansar de repetir els seus arguments en defensa de Catalunya i els catalans. A partir d'aquell moment, però, tindrà prioritat política l'organització de l'exèrcit per damunt de la justificació nacionalista que donava suport ideològic a l'acció política de les autoritats catalanes. El to general del llenguatge emprat pels diputats i el Consell, tema bàsic d'aquest estudi, canviarà un xic, però, encara que de manera menys insistent, la nombrosa correspondència d'aquells dies continuarà acollint expressions amb una altíssima càrrega nacionalista. La Diputació del General i el seu consell assessor reprendran amb força el discurs nacional a mesura que vagin empitjorant les relacions polítiques entre la monarquia

49. Vegeu el procés de formació de l'exèrcit a DESDEVICES DU DEZERT (1889), p. 354-461.

50. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. XIV, p. 448.

51. Ho va fer amb un cert detall, en l'obra esmentada, DESDEVICES DU DEZERT (1889), p. 361-375, fa més de cent anys, bé que posant l'atenció en els aspectes estrictament factuais i polítics.

i el govern català, fins a consumir-se la ruptura definitiva el juny de 1462. A partir d'aquell moment, es produirà una autèntica apoteosi dialèctica de signe nacionalista, de la qual m'he ocupat en un altre treball.⁵² La detenció del príncep, aquell 2 de desembre de 1460, va ser, no sé si ben bé el punt d'arrancada, però sí un detonant explosiu de conseqüències molt significatives, que va capgirar —reforçant conceptes que ja devien ser presents en la vida política i constitucional i creant-ne de nous— el llenguatge polític català i la dinàmica constitucional. Aquell 1460 es pot dir que va començar la història moderna del dret polític de Catalunya.

El canvi transcendental va tenir, almenys, aquestes manifestacions, algunes de les quals tenen un marcat caràcter nacionalista:

1. Defensa del dret català, de les Constitucions de Catalunya, dels Usatges de Barcelona, i de la legislació de Cort, elements tots ells agredits per un monarca mal aconsellat, que actuava a més a més des de fora de Catalunya.

2. Accentuació de la negativa que els estrangers tinguessin responsabilitats a Catalunya. Estrangers eren, en aquest cas, els aragonesos. L'apel·lació a les Constitucions i Actes de Cort que regulen la presència institucional dels estrangers és constant. També ho és, de constant, la negativa que el rei administri justícia amb lleis forasteres, les anomenades lleis d'Espanya.

3. Consolidació, com a element d'identificació de tot un poble, del concepte de *pàtria*, del qual els diputats i el Consell del Principat usen i abusen fins a les darreres conseqüències.

4. Exhibició de l'orgull que suposa ser català i configuració d'un model idíl·lic de catalanitat, basat en una autoestima sense limitacions.

5. Apel·lació a la història —sobretot a la dels reis que precediren Joan II— i a les gestes heroïques del passat, per fonamentar actuacions polítiques i justificar algunes reivindicacions presentades al sobirà.

6. Cant a la llibertat col·lectiva com a tret específic de Catalunya, que cal preservar costi el que costi.

7. Exacerbació de la doctrina pactista i utilització d'aquesta com a arma dialèctica i d'argumentació contra l'actuació de Joan II.

8. Manipulació de la suposada voluntat de Déu de donar suport a la causa catalana i a la posició política dels diputats i del Consell del Principat. El codi jurídic català té, també, fonaments divins.

9. Apel·lació a la unitat popular, representada per la Diputació del General, com a element de suport a les accions polítiques de les autoritats catalanes.

52. Vegeu Jaume SOBREQÜÉS I CALLICÓ (2003), «El llenguatge nacional d'Hug Roger III, comte de Pallars (1461-1463)», a *Hug Roger III, darrer comte de Pallars: De la glòria a l'ocàs*, Tremp, Garsineu, p. 35-50; i (2002).

10. Identificació dels diputats i el Consell amb la *terra*, amb el *Principat*, és a dir amb tota la terra de Catalunya. Els diputats i el Principat són una mateixa cosa i només aquells representen a aquest.

11. Creació d'instruments polítics en els quals —per primera vegada en la història de la Diputació del General?— s'integra un gran nombre de representants dels tres estaments i de la ciutat de Barcelona, i s'eixampla, així, el poc nodrit consistori de diputats i oïdors de comptes. Aquest camí democratitzador —que no democràtic en el sentit contemporani— es posa de manifest en la creació del Consell del Principat, una autèntica pre-Junta de Braços per fer el seguiment de la crisi, assessorar els diputats i prendre decisions, i d'una ambaixada amb seixanta membres. Aquest eixamplament de la base dels organismes polítics té, en pocs dies, dos increments notables. El consistori constituït pels tres diputats i tres oïdors augmenta, el 8 de desembre de 1460, en vint-i-set membres més (nou per estament), és el Consell del Principat,⁵³ que actuarà de manera permanent durant tota la crisi, i, el 17 de gener de 1461, s'incrementa amb quaranta-cinc nous membres (catorze del braç eclesiàstic, setze —vuit nobles, cinc cavallers i tres donzells— del braç nobiliari, i quinze del braç reial). El paper reservat a aquests nous consellers és ben definit en l'acord d'elecció:

Es deliberat per los dits diputats, ab consell dels xxvii, que, per tant com ara ocorren algunes coses en les quals se haurà a fer provisió deguda [...] sien elegides certes persones perquè millor la examinació e exequció de les dites coses sie feta.⁵⁴

Aquests organismes, constituïts en un moment de crisi, es consolidaran al segle següent⁵⁵ i esdevindran més estables, fet que atorgarà a la Diputació del General un caràcter més obert i menys exclusivista del que havia tingut fins aleshores. Així, doncs, la necessitat de sumar voluntats havia tingut unes conseqüències molt positives des del punt de vista de la consolidació de l'òrgan institucional de govern de Catalunya.

12. Constatació que ens trobem a la primera època d'or del constitucionalisme català, que, amb alts i baixos, sobreviurà fins la greu sotragada de 1714. Les Constitucions de Catalunya són, aquells anys centrals del segle xv, tant una norma jurídica de dret públic com un codi de conducta que té un sòlid arrelament i consens social. Hi ha, doncs, una consciència col·lectiva prou extensa d'identificació i suport a l'ordenament polític català configurat en les Constitucions i concretat en la pràctica política de les institucions de govern del país.

13. Necessitat de referir el debat historiogràfic sobre el caràcter i l'abast *democratitzador* de les institucions parlamentàries i executives (la Diputació del General)

53. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 5-6.

54. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xiv, p. 228-229.

55. Com ha explicat Miquel PÉREZ DE LATRE (2004), *Entre el rei i la terra: El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic, Eumo i Universitat de Vic, p. 33-48.

a l'edat moderna a una pràctica política com a mínim cent anys més antiga. La dinàmica política catalana dels segles *xvi* i *xvii* no divergeix, de manera essencial, d'aquella que es va consolidar i va assolir plena maduresa en els anys centrals del segle *xv*; ni en la relació de la *terra* amb el rei, ni en la visió del dret constitucional català com a garant, no només d'uns privilegis personals dels grups minoritaris, sinó com a assegurança d'uns interessos polítics col·lectius de la *cosa pública*, mot que envaeix el llenguatge polític dels governants catalans del segle *xv*, almenys en períodes de crisi de les relacions amb la monarquia. El mateix succeeix amb els conceptes de *pàtria*, *llibertats de la pàtria*, *nació*, etc. Així, doncs, haurem de concloure que, o bé la història constitucional del segle *xv* és ja història moderna, o bé la història constitucional dels segles *xvi* i *xvii* és encara història medieval. Ho hauran de tenir en compte en el futur els modernistes que s'han ocupat d'aquestes coses, com és el cas, entre d'altres, d'E. Serra, X. Torres, M. Pérez Latre, J. Albareda, J. Capdeferro o A. Smith.

14. El nacionalisme del segle *xv*, que es posa de manifest en els textos esmentats més amunt i en els de J. Sobrequés (2002 i 2003), citats a les notes 17 i 52, és de manera inequívoca un nacionalisme ètnic, total. En la defensa de la catalanitat, de l'orgull de ser membre d'una comunitat ben definida i de ser *català* que fan les autoritats catalanes de 1460-1461, i després, al llarg de la guerra de 1462-1472, hi ha tots els elements propis del nacionalisme contemporani: una ètnia, un dret públic privatiu, un territori ben diferenciat, una història heroica amb referents emblemàtics, la nítida consciència d'una personalitat diferenciada que converteix súbdits del mateix rei, d'altres territoris, en *estrangers* a tots els efectes, malgrat l'existència de determinades solidaritats. Ho he dit algunes vegades: s'han d'acabar les pors i els prejudicis —que tenen un origen ben conegut— de voler negar, per al segle *xv* i, també, és clar, per als segles *xvi* i *xvii*, l'existència d'uns plantejaments i unes pràctiques polítiques de signe nacionalista. La permanent necessitat que va tenir el país de defensar-se d'agressions externes i d'incomprensions constitucionals hi va contribuir de manera poderosa. En l'autoafirmació dialèctica va trobar el país un bon succedani a la reduïda força del seus exèrcits. I, encara, un darrer exemple dins del marc cronològic que ens hem marcat: el 20 de febrer els diputats insten Pere Ramon Sacosta, comandador d'Amposta, gran mestre de Rodas, a donar suport a la seva causa, atesa la importància «de vostres pobles, qui són en la frontera de aquest [Principat]». En fer-ho, apel·len a la seva catalanitat, que ha de ser la base de la seva lleialtat a la Diputació del General: «que us plàcia decontinent, vista la present, ací attènyer, per manera que per vos, qui de natura sou cathalà, axí com quiscuns de nosaltres, sia retut lo deute a aquest Principat, qui de tots és natural pàtria [...]». ⁵⁶ Una mostra de més palès nacionalisme ètnic seria difícil de trobar.

15. Finalment, i com que ningú no ha nascut per generació espontània, i tot, a la vida, també en els processos històrics, té un origen, bo serà que els medievalistes

56. ACA, *Colección de Documentos Inéditos*, vol. xv, p. 142.

indaguin els fonaments ideològics d'aquesta concepció nacionalista que he presentat. Per començar, recomano una lectura atenta de les compilacions de 1495, 1588-1589 i 1704 de les Constitucions i Actes de Cort anteriors a mitjan segle xv.⁵⁷ I també, d'una manera molt especial, un repàs sistemàtic a la Crònica de Ramon Muntaner que escriu al primer terç del segle xiv. Al capítol 20, hi trobareu un elogi històric dels reis catalans (de fet «del casal d'Aragó»); al capítol 22, una apologia de Catalunya, dels catalans i de la llengua catalana; i, al capítol 29, i a d'altres, una descripció de la unitat de les terres catalanes.⁵⁸ No serà gens decebedora tampoc la lectura de la Crònica de Pere III el Cerimoniós, redactada per Bernat Desclot i el mateix sobirà els anys setanta i vuitanta també del segle xiv.⁵⁹

Quatre-cents vint-i-cinc anys abans que un bon grup de representants del món econòmic i institucional català presentés a Alfons XII la *Memoria en defensa de los intereses morales y materiales de Cataluña*, coneguda com el *Memorial de Greuges*, que contenia importants reivindicacions de tipus econòmic i jurídic, els diputats de la Diputació del General i el Consell del Principat, amb el suport del Consell de Cent, presentaven a Joan II un memorial —no d'un sol cop, sinó en diverses sessions— que ha de ser considerat, des de tots els punts de vista, com el primer manifest del catalanisme polític de la història de Catalunya.

57. *Constitucions y altres drets de Cathalunya* (edició facsímil, 2004), vol. I (compilació de 1495), vol. II (compilació de 1588-1589), vol. III (compilació de 1704), Barcelona, Base.

58. *Autors catalans antics: I. Historiografia* (1932), (ed. a cura de R. de Alós-Moner), Barcelona, Barcino, p. 92, 94 i 138.

59. Vegeu JAUME I, BERNAT DESCLOT, RAMON MUNTANER, PERE III (cur. Ferran Soldevila) (ed. 1971), *Les quatre gran cròniques*, Barcelona, Selecta, p. 1001-1225.